

Den norske tannlegeforening
Postboks 2073 Vik
0125 Oslo

Vår referanse
26/00334-3

Dato
5. juli 2026

Skriftlig innspill til pasient- og brukerrettighetslovutvalget

Om Den norske tannlegeforening

Den norske tannlegeforening (NTF) er profesjonsforeningen for tannleger i Norge. Om lag 30 prosent av tannlegene arbeider i den offentlige tannhelsetjenesten (DOT), mens rundt 70 prosent arbeider i helprivat sektor. Samlet utgjør disse én tannhelsetjeneste som ivaretar befolkningens behov for forebygging, diagnostikk og behandling av sykdom og skade i tenner, munnhule og kjeve. Dagens organisering og finansiering er imidlertid ulik for ulike pasientgrupper, og dette har betydning for hvordan pasientrettighetene kommer til uttrykk i praksis.

Tannhelse og pasientrettigheter

Pasient- og brukerrettighetsloven skal bidra til likeverdig tilgang til helse- og omsorgstjenester, styrke rettssikkerheten og sikre befolkningen nødvendig helsehjelp. NTF mener det er grunn til å spørre om disse målene er tilstrekkelig oppfylt når behovet for helsehjelp gjelder sykdom og skade i munnhulen.

Tannhelsetjenester ytes av autorisert helsepersonell og omfatter forebygging, diagnostikk og behandling av sykdom på lik linje med øvrige helsetjenester. Likevel er tannhelse i begrenset grad integrert i de strukturene som regulerer pasienters rettigheter og tilgang til helsehjelp. Dette skaper utfordringer knyttet til tilgang, rettssikkerhet, sosial ulikhet og samhandling med øvrige helse- og omsorgstjenester.

NTF mener at sykdom og skade i tenner, munnhule og kjeve bør vurderes etter de samme grunnleggende prinsippene som sykdom og skade i resten av kroppen. På samme måte som den enkelte borger har rett til nødvendig helsehjelp ved medisinsk behov, bør den enkelte ha rett til nødvendig tannhelsehjelp ved odontologisk behov. Det er behovet for tannhelsehjelp som bør være avgjørende for hvilke rettigheter pasienten har, ikke gruppetilhørighet, organiseringen av tjenesten eller pasientens betalingsevne.

Dagens rettighetsmodell bygger på gruppetilhørighet

I tannhelsetjenesteloven er tilgangen til den offentlige tannhelsetjenesten i stor grad knyttet til gruppetilhørighet. Barn, unge, unge voksne og enkelte prioriterte grupper har lovfestede rettigheter til behandling vederlagsfritt eller med sterk subsidiering. De fleste voksne mottar derimot sitt tilbud i privat sektor og må i hovedsak betale behandlingen selv.

Denne modellen skiller seg fra øvrige deler av helse- og omsorgstjenesten, hvor retten til helsehjelp i større grad er knyttet til behovet for behandling. NTF mener prioriterings-kriteriene som gjelder ellers i helsetjenesten – nytte, ressurs, alvorlighet og mestring – bør legges til grunn også ved vurdering av behov for tannhelsehjelp.

Behov for helsehjelp og faktisk tilgang

Pasient- og brukerrettighetsloven bygger på prinsippet om at personer med behov for helsehjelp skal ha tilgang til nødvendig behandling. På tannhelseområdet er imidlertid sammenhengen mellom behov og faktisk tilgang svakere enn i resten av helsetjenesten.

For store deler av den voksne befolkningen er muligheten til å motta nødvendig tannbehandling avhengig av egen betalingsevne. Dette gjelder også ved tilstander som medfører smerter, infeksjoner, redusert funksjon eller risiko for alvorlige helsekonsekvenser. For andre deler av kroppen utløser behov for nødvendig helsehjelp som hovedregel et offentlig finansiert tilbud. Når sykdom eller skade rammer tenner, munnhule eller kjeve, er det derimot ofte økonomien som avgjør om behandlingen kan gjennomføres.

NTF mener dette reiser prinsipielle spørsmål om hvordan retten til nødvendig helsehjelp skal forstås og praktiseres når behovet gjelder tannhelsehjelp.

Sosial ulikhet og likeverdig tilgang

Tannhelse er et av områdene i helse- og omsorgstjenesten hvor sosiale og økonomiske forskjeller får størst betydning for faktisk tilgang til behandling.

Økonomi er den vanligste årsaken til udekket behov for tannhelsetjenester. Tall fra SSB viser at 355.000 personer her i landet har ikke råd til å gå til tannlege og at opp mot 833.000 opplever at tannlegeregningen er tung å håndtere. Dette står i kontrast til målet om likeverdig tilgang til nødvendige helsetjenester.

Dårlig munnhelse kan føre til smerter, redusert funksjon og sykdom, men også til stigmatisering, utenforskap og svekket deltagelse i arbeids- og samfunnsliv. Munnhelse er derfor ikke bare et spørsmål om behandling, men også om livskvalitet, deltagelse og sosial inkludering.

Munnhulen er en del av kroppen

Det er godt dokumentert at oral helse og generell helse henger tett sammen. Oral sykdom kan påvirke somatisk og psykisk helse, samtidig som annen sykdom og medisinsk behandling kan påvirke munnhelsen. Likevel er tannhelsetjenesten organisert og finansiert på en måte som gjør samhandling med øvrige helse- og omsorgstjenester utfordrende. Dette kan få konsekvenser både for kvaliteten på tjenestene og for pasientsikkerheten.

Et tydelig eksempel er pasienter som skal gjennom større kirurgiske inngrep, som organtransplantasjoner eller hjerteoperasjoner. Pasienten gjennomgår en rekke undersøkelser i

spesialisthelsetjenesten, men må selv oppsøke tannlege og betale deler av kostnadene knyttet til undersøkelse og behandling av tenner og munnhule, til tross for at god oral helse er en forutsetning for den øvrige behandlingen.

Dette illustrerer et mer grunnleggende problem: Munnhulen er en del av kroppen, men sykdom og skade i munnhulen omfattes ikke fullt ut av de samme rettighets- og finansieringsprinsippene som sykdom og skade ellers i kroppen.

Tydeligere definisjon av helsehjelp og bruk av tvang

NTF støtter prinsippet om at tvang skal brukes minst mulig og at tillitsskapende tiltak alltid skal prøves først. Samtidig er det en utfordring at nødvendig hjelp til munnhygiene i kommunale helse- og omsorgstjenester ikke alltid vurderes som helsehjelp. Dette kan få alvorlige konsekvenser i form av smerter, infeksjoner, ernæringsproblemer og redusert livskvalitet.

NTF mener dette også er et spørsmål om pasientsikkerhet. Et tydeligere rettslig utgangspunkt for hva som omfattes av helsehjelpsbegrepet vil kunne bidra til bedre ivaretagelse av sårbare pasientgrupper.

Barn og personer med funksjonsnedsettelse

NTF mener loven bør styrke og tydeliggjøre rettighetene til barn og personer med funksjonsnedsettelse.

For barn bør det fremgå tydeligere at helsetjenestene skal handle til barnets beste, og at barnet har rett til å bli hørt og medvirke i saker som angår egen behandling. Tilsvarende bør personer med funksjonsnedsettelse sikres rett til individuell tilrettelegging og reell medvirkning.

NTF merker seg at både Stortinget¹ og FNs barnekomité² har understreket behovet for at barns rettigheter tydeliggjøres i helselovgivningen. Utvalget bør derfor vurdere om sentrale bestemmelser om barnets beste, barns rett til å bli hørt og barns rett til privatliv bør komme tydeligere til uttrykk i pasient- og brukerrettighetsloven. En slik tydeliggjøring vil kunne styrke barns rettssikkerhet og gjøre regelverket mer tilgjengelig for helsepersonell i praktisk tjenesteutøvelse.

Tannhelsetjenesten møter barn og unge regelmessig gjennom oppveksten og har derfor en særskilt mulighet til å bygge tillit, fremme helsekompetanse og avdekke omsorgssvikt, vold og overgrep. Dette understreker betydningen av at barns rett til medvirkning, informasjon og fortrolighet ivaretas på en god måte i møte med helsetjenestene.

NTF foreslår at sentrale prinsipper fra FNs barnekonvensjon og FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) gis en tydeligere plass i loven. Dette bør omfatte retten til individuelt tilpassede tjenester, reell medvirkning og nødvendig tilrettelegging for å kunne motta helsehjelp på en trygg og verdig måte.

¹ Vedtak nr 581, 14 mai 2020

²

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FNOR%2FCO%2F7&Lang=en

Klageordninger og rettssikkerhet

NTF mener det er behov for å gjennomgå dagens klageordninger. Pasient- og brukerombudet har selv pekt på at mange henvendelser gjelder tannhelsetjenester, samtidig som ombudets mandat ikke omfatter den private delen av tjenesten.

NTF mener dagens ordninger gir ulik grad av rettssikkerhet avhengig av hvordan tannhelsehjelpen er organisert. Pasienter som mottar tannhelsehjelp i den offentlige tannhelsetjenesten, eller hos private tannleger og tannpleiere som yter tjenester etter avtale med den offentlige tannhelsetjenesten, omfattes av pasient- og brukerombudets virkeområde. Dette gjelder imidlertid ikke den ordinære private tannhelsetjenesten, hvor størstedelen av den voksne befolkningen mottar sine tannhelsetjenester.

Når store deler av tannhelsetjenesten ytes utenfor de delene av tjenesten som omfattes av ombudsordningen, bør utvalget vurdere om dagens klage- og veiledningsordninger gir pasientene et tilstrekkelig og likeverdig vern. NTF mener det er viktig at pasienters rettssikkerhet ikke i unødig grad avhenger av hvordan tjenesten er organisert.

Oppsummering

NTF mener at den sentrale problemstillingen for utvalget bør være om pasienters rettigheter på tannhelseområdet i tilstrekkelig grad bygger på de samme prinsippene som i resten av helse- og omsorgstjenesten. Etter vår vurdering bør behovet for tannhelsehjelp i større grad være avgjørende for rettigheter og tilgang til tjenester enn det er i dag

Utvalget bør særlig vurdere:

- hvordan retten til nødvendig tannhelsehjelp kan tydeliggjøres og styrkes
- hvordan økonomiske barrierer og sosial ulikhet i munnhelse kan reduseres
- hvordan tannhelse i større grad kan inngå i en helhetlig forståelse av pasientrettigheter
- hvordan rettssikkerheten for barn, personer med funksjonsnedsettelse og andre sårbare grupper kan styrkes
- hvordan klage- og ombudsordningene kan gi mer likeverdig beskyttelse for alle pasienter

Med vennlig hilsen

Den norske tannlegeforening

Heming Olsen-Bergem
president

Hilde Nordgarden
fagsjef